

Роль бібліотеки ВНЗ у формуванні ціннісних орієнтирів молоді в нових умовах

Мета статті – визначити і теоретично обґрунтувати роль бібліотеки ВНЗ у формуванні ціннісних орієнтирів студентської молоді в сучасних умовах. У статті також представлені результати проведеного анкетування з метою з'ясування громадянсько-патріотичної позиції та цивілізаційного визначення студентів. Представлено досвід роботи наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, розглядаються можливості вдосконалення сучасних форм виховання молоді.

Коли говорять про бібліотеку вищого навчального закладу, то в основному вказують на її роль в організації навчальної діяльності студентів, інколи забуваючи вказати на її основну мету – виховання молоді. Освіта у вищому навчальному закладі тісно пов'язана з вихованням і психологічною підтримкою студентів, тому сьогодні так важлива допомога бібліотеки, яка за своїм комплексним впливом на молодь давно вже випередила інші соціальні заклади. Професійна підготовка студентів – основна, проте не єдина мета вищої школи. Виховання студента, формування у нього відповідного світогляду, розвиток його особистісних якостей відносяться до основних завдань не лише педагогів вищого навчального закладу, але і його важливого підрозділу – бібліотеки, яка взяла на себе функцію гуманізувати інформаційний простір, сприяти формуванню у молоді ціннісних орієнтирів.

Процеси глобалізації, ріст потоку інформації, швидка зміна соціального статусу людини змушують сьогодні особистість вибирати світоглядні орієнтири серед розмаїття ціннісних настанов. Великий вплив на свідомість молоді мають засоби масової інформації. Аудіовізуальні засоби перемагають пресу, книги,

театри, музеї. Телебачення часто не просто повідомляє новини, а зміщує акценти і створює нову реальність, яка дуже відрізняється від справжньої, впливаючи на думки, потреби людини, формуючи систему цінностей, мотиви поведінки. Цільова аудиторія університетської бібліотеки – студенти – багато часу проводять у віртуальному світі. У цих умовах бібліотекам дедалі складніше протистояти альтернативним джерелам інформації.

Нині відбувається не просто відставання розвитку суспільної свідомості від потреб часу, а певною мірою деградація класичних моральних категорій, зростання дефіциту вихованості, особливо у молоді. При цьому варто врахувати зростання соціально-психологічної напруженості в молодіжному оточенні, що продукує негативні тенденції.

Ці процеси породжені об'єктивними і суб'єктивними причинами: молодь у наш час – одна з найбільш незахищених в економічному відношенні частина населення; у суспільстві наявний низький престиж освіченості, професіоналізму, духовності й моральності; талант і знання виявляються незапитаними, що формує розгубленість, непевність у сьогоденні та майбутньому; поширився в суспільстві

Світлана Молчанова,

завідувачка сектору художньої літератури бібліотеки Хмельницького національного університету

ідейно-моральний вакуум, що вбиває в молоді віру у свої сили й можливість та призводить її до націоналістичного, релігійного, містичного та інших видів фанатизму; у значної частини молоді складається уявлення про неправильність історичного шляху нашого суспільства, про те, що минуле нашої країни – це лише ланцюг трагічних злочинів і обману; серйозне занепокоєння викликає рівень здоров'я молоді (на порядку денному – збереження генофонду нації, її фізичне виживання) [2, 149]. Все це є серйозною перешкодою вихованню молоді. Проте потрібно пам'ятати, що найбільша небезпека – не в розвалі економіки, не в зміні політичної ситуації, а в руйнуванні особистості.

Сьогодні питання патріотичного, громадянського, духовного виховання молоді активно обговорюються на усіх рівнях. Значущість проблеми виховання для українського суспільства відображено в таких нормативних документах, як Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), "Концепція національного виховання студентської молоді", "Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті", "Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності", "Концепція національно-патріотичного виховання молоді", Державна цільова соціальна програма "Молодь України". Тому підвищення ролі виховання і розвитку творчого потенціалу особистості є особливо актуальним для вищого навчального закладу, в тому числі для бібліотеки як особливої ланки у виховній системі.

Виховна робота у вищому навчальному закладі спрямована на дорослу людину, тому основним завданням є створення умов для її саморозвитку, самовираження і самореалізації. Яким чином може впоратися бібліотека з цим завданням?

Перше, на що потрібно звернути увагу, є проблема компетентності і професіоналізму самих бібліотекарів, які, працюючи в нових умовах, коли в Україні відбувається

становлення нової моделі державного управління на засадах побудови демократичної, правової, соціальної держави та проходить формування відповідного громадянського суспільства, зможуть виконувати поставлені завдання виховання студентської молоді. Сьогодні не всі працівники з тих чи інших причин готові виконувати цю роль. Тому одним із головних завдань є підвищення кваліфікації, організація безперервної професійної освіти співробітників книгозбірні.

Сучасна професія бібліотекаря вимагає багатьох вмінь і знань: обізнаність у сучасній літературі, вміння вести інформаційний пошук, оцінювати якість інформаційних ресурсів, вміння спілкуватися, бути посередником у системі комунікацій, і традиційно – бути відданим своїй справі, безкорисливим порадником користувача. Отже, самі бібліотекарі мають дбати про підвищення свого культурного та освітнього рівнів, йти в ногу з часом, бути особистістю, адже тільки особистість, як з цього приводу зауважував К. Ушинський, може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна створити характер [4, с. 308].

Тільки високопрофесійні і компетентні працівники з новими ідеями та знаннями зуміють залучити молодь до певної культури, розвиток і відтворення якої передбачає живе спілкування. Зрозуміло, що студент у спілкуванні з бібліотекарем відчувається набагато вільніше, ніж з викладачем. Головне, в розмові з молодіжною людиною – не перегинати палицю, пропонуючи конкретну книгу, яку студенту було б корисно прочитати, а терпляче, не нав'язуючи своєї думки, допомогти йому вибрати правильні книги, що виховують почуття любові до своєї країни, пошани до свого народу, навчають високої культури міжнародних відносин, формують духовність. Використання активних методів спілкування, в яких читач є не пасивним слухачем, не об'єктом виховного впливу, а активним учасником, сприятиме роз-

витку його творчих здібностей.

У бібліотекарів повинна бути своя зброя – наукова компетентність, історична правда, розсудлива виваженість і глибоко гуманістична моральна позиція. Тільки ті бібліотекарі, які володіють такими якостями, як висока культура, моральність, самосвідомість зможуть прищепити стійку громадянську позицію, високу культуру людських взаємовідносин, художньо-естетичну, екологічну культуру майбутнім фахівцям.

Таким чином, вдосконалення професійної майстерності бібліотекарів, поглиблення їх знань, опанування ними нових технологій, реалізація принципу безперервності навчання, самоосвіта будуть сприяти розвитку особистості та зможуть відповідати сучасним вимогам до виховання молоді.

Друге, на що хотілося б звернути увагу, – це імідж самої бібліотеки. Бібліотека повинна бути тим закладом, де молодь може не тільки готуватись до занять, але й відпочивати, спілкуючись на різноманітні теми, переглядати журнали тощо. Згадуються слова читача, який розповідав про одну з бібліотек міста: "Бідна бібліотека – в ній навіть портретів письменників і поетів немає". Сьогодні читачі, які майже увесь вільний час перебувають у полоні Інтернету, приходячи до бібліотеки опиняються зовсім в іншому світі – світі науки, культури, духовності... І, звичайно, тут все важливо: і портрети письменників і поетів, і особлива атмосфера, і привітні та компетентні бібліотекарі, які часто виступають у ролі психологів, радників і просто співрозмовників. Бібліотека прагне запропонувати молоді справжнє живе спілкування, залучити до діалогу, при цьому використовуючи інноваційні форми, нестандартний, креативний підхід. Живе спілкування відіграє величезну роль, змушує молодь, яка прагне, щоб її зрозуміли, вислухали, частіше приходити в храм духовності, як цілком слушно називають бібліотеку. Тому з першої зустрічі з читачем необхідно створити для нього затишну,

привітну атмосферу, домівку, куди йому захочеться повертатись знову і знову. В цьому ми вбачаємо велику можливість виховання студентської молоді і майбутнє бібліотеки, яка не тільки не зникне, як це іноді їй пророкують, але й буде потужним центром культури, освіти, відпочинку.

Варто зазначити, що ми маємо справу з новим поколінням – Homo Internets, яке веде "інтернетівський спосіб життя" і яке сприймає Всесвітнє павутиння вже не як іграшку, а як необхідну основу життя. Але в цьому криється і велика проблема. Адже на людину, особливо молоду, посилюється вплив глобальних та віртуальних цінностей, які не вимагають від особистості цивілізаційного самовизначення; традиційні ментальні та культурні орієнтири замінюються на примітивні зразки масової культури.

Так, нинішня ситуація в Україні свідчить про деяке розмивання ціннісних орієнтирів серед молоді. Про це говорять і результати анкетування, проведеного з метою з'ясування громадянсько-патріотичної позиції та цивілізаційного визначення студентів у науковій бібліотеці ХНУ в травні 2015 року. *За даними анкетування, 90% молодих людей правильно розуміють поняття патріотизму, переймаються почуттями гордості за свій народ, гостро переживають за долю країни, але це сприйняття є лише даністю і не підкріплюється почуттям патріотизму. Так, 80% за будь-якої можливості виїзду за кордон, покинули б рідну країну в пошуках кращого життя. При цьому майже 60% респондентів вважають, що володіють стійкою громадянською позицією, 30% респондентів практично взагалі не замислювались над тим, чи є у них стійка громадянська позиція, 10% її взагалі не мають. Анкетування показало, що 50% студентів не почувуються господарями у своїй країні, не пов'язують з нею своє майбутнє та не вірять у те, що життя в Україні скоро зміниться на краще. У той же час*

95% молоді вважає, що вона є відповідальною за майбутнє своєї країни.

Очевидно, що складна соціально-економічна ситуація в країні породила розчарування частини молоді і є серйозною перешкодою громадянсько-патріотичному вихованню, проте саме сьогодні необхідно залучати молодь до управління своєю державою, допомогти їй стати справжніми громадянами, які зможуть побудувати краще майбутнє для своєї країни. Натомість ми спостерігаємо, як неухильно зростає частка молодих людей, які вибирають навчання в закордонних навчальних закладах. Досить помітною є також еміграція висококваліфікованих фахівців, що призводить до послаблення внутрішнього потенціалу розвитку країни. Але причини "втечі мозку" мають не лише економічне підґрунтя. Цивілізаційне невизначення особистості має наслідком маргіналізацію, оскільки людина не сприймає ознак нації і держави. Цьому можна і потрібно протистояти. І, насамперед, у студентському середовищі.

Чим би не займалася бібліотека, її головна мета – виховання молоді, залучення її до участі в сучасному житті країни, прищеплення любові до своєї землі, до рідної мови. Бібліотека сприяє формуванню національної самосвідомості молоді, направляючи її на вибір певної системи цінностей, з якими вона себе ідентифікує і намагається втілити в повсякденному житті.

Вплив бібліотеки на формування ціннісних орієнтирів у студентів не викликає сумнівів. Бібліотека ВНЗ здатна і повинна робити свій внесок у духовний розвиток молоді, використовуючи різноманітні форми роботи. Зокрема, діяльність наукової бібліотеки ХНУ як виховної ланки університету знайшла своє відображення в національно-патріотичному проекті "Ти – одна й неподільна, Україно моя вільна!" на 2015-2018 рр., у рамках якого поставлені наступні завдання: *виховання правової культури, поваги до Конституції і Законів України,*

державної символіки; формування національної свідомості, гідності громадянина та відповідальності за долю України; виховання поваги й любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті й українських традицій; підготовка свідомої інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації; формування в суспільній свідомості переваг здорового способу життя та ін. Цей проект сприятиме формуванню національної інтелігенції, збагаченню й оновленню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти.

Бібліотека використовує у своїй роботі весь арсенал бібліотечних заходів, організовує тематичні виставки науково-популярної літератури, присвячені пам'ятним датам вітчизняної історії та історії університету, формує репозитарний фонд видань співробітників університету, що має історичну і наукову цінність.

Сучасні інформаційні ресурси дозволяють розширити роботу з виховання студентів у різних напрямках: громадянському, історико-патріотичному, духовно-моральному, історико-краєзнавчому тощо. Тому основним завданням книгозбірні є збагачення інформаційної бази, яка сприятиме соціалізації, позитивному самоствердженню особистості, розкриттю її творчого потенціалу. Мета ж бібліотекаря – за допомогою фонду художньої та публіцистичної літератури, кіноматеріалів висвітлювати правдиву історію українського народу, прищеплювати шанобливе ставлення до рідної мови, а також до традицій та культури інших народів, формувати здоровий спосіб життя як національного надбання тощо.

Однією з важливих умов формування ціннісних орієнтирів у молоді є використання етнокультурних традицій народу. Виховання громадянина і патріота неможливе без глибокого пізнання духовного багатства свого народу і залучення до його культури. Мабуть, сьогодні тільки бібліотеки здатні повністю зібрати унікальну інформацію про

рідний край і задовольнити інтерес молоді до історії малої батьківщини. Любов до рідного краю, знання його історії – основа, на якій може здійснюватися ріст духовної культури людини і всього суспільства. Саме бібліотекарі створюють враження про рідне місто, прагнуть відкрити для молоді малу батьківщину, показати її красу, виховати любов до неї.

З метою сформування в студентів знання про історію рідного краю, його визначні історичні пам'ятки, відомих людей, які проживали та живуть у місті, в науковій бібліотеці ХНУ щороку проводяться мистецькі години, присвячені видатним подільським діячам, уроки пам'яті, присвячені визволенню міста від німецько-фашистських загарбників, зустрічі з краєзнавцями, презентації книжкових виставок, дні краєзнавчої книги тощо.

Зокрема, в рамках краєзнавчої діяльності в бібліотеці ХНУ студенти зустрічались з письменниками Хмельниччини (В. Горбатюком, М. Федунцем, М. Мачківським, І. Іовом, Г. Пагутяк, М. Войнаренком), з художниками (О. Скорупською та Е. Міляром) тощо.

Різні форми історико-краєзнавчого виховання виправдовують себе та є ефективним засобом громадянсько-патріотичного виховання. Зауважимо тільки, що форми роботи і тематика масових заходів можуть бути різноманітними, головне, щоб вони викликали увагу молоді до сучасних проблем, змушували її включатися в їх вирішення; допомагали формувати особистість. І не так важливо, чи це будуть інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності, чи традиційні – перевірені часом, але не менш ефективні. Так, віртуальні виставки, які є синтезом традиційного і інноваційного способів надання інформації, сьогодні використовуються досить широко в багатьох бібліотеках. Проте і традиційні виставки залишаються досить ефективними – все залежить від актуальності тематики, дизайну виставки, засобів представлення.

Для прикладу проілюструємо одну з книжкових виставок, приурочену до Всесвітнього дня книги та авторського права, на якій була представлена краєзнавча література з фондів університетської книгозбірні "Душа тисячоліть шукає себе в слові".

Розділ "Історія", який відкрив експозицію, містив видання, присвячені минувшині нашого краю від найдавніших часів і до сьогодення. Викликали захоплення книги "Нариси історії Поділля", "Подільська старовина", "Вулиці Хмельницького", "Поділля: із глибини віків у сьогодення" та ін. До уваги відвідувачів виставки пропонувались і книги про справжніх патріотів, громадсько-політичних та культурно-просвітницьких діячів нашого народу: "Подільської землі сини", "Я спасення шукав для народу", "З подільського кореня", "Культура Хмельниччини" та інші. Туристичну привабливість регіону та окремих населених пунктів області розкривали книги розділу "Туризм", зокрема: "Кам'янець-Подільський", "Путівник. Хмельницька область", "Меджибіж та його скарби", "Хмельниччина справжня" та інші.

Оскільки краєзнавство є дієвим виховним чинником, працівники книгозбірні активно включаються в краєзнавчий пошук, збирають і систематизують матеріали [5]. Так, впродовж 5 років директор наукової бібліотеки ХНУ Айвазян О. Б. проводила дослідження з історії бібліотек Поділля, результатом якої став захист дисертації на тему: "Стан і розвиток бібліотек на Поділлі в другій половині XIX – на початку XX століття: роль і місце в культурно-освітньому житті краю".

Одним із напрямків краєзнавчої роботи є вивчення історії університету та бібліотеки. Зокрема, значну роботу здійснили працівники бібліотеки при підготовці видань, які присвячені ювілеям університету: до 45-ї річниці НБ ХНУ з метою висвітлення діяльності бібліотеки створено довідково-бібліографічне видання "Бібліотека – ключ до пізнання світу", а 50-літньому ювілею

книгозбірні присвячено збірник наукових статей та матеріалів "Бібліотека університету: витоки та сучасність".

Сьогодні попри нові тенденції читання художньої літератури продовжує зберігати статус високої духовної діяльності, сприяє розвитку, творчості, самореалізації молоді. Саме бібліотека прагне до того, щоб кожний читач знайшов свою книгу, отримав необхідну пораду, опинився в обстановці, яка сприятиме його самоосвіті та вихованню. Так, третій рік поспіль діє в науковій бібліотеці ХНУ просвітницький проект "Читання книги та її популяризація", у рамках якого спільно з кафедрою української філології та літературним студентським театром "Глорія", що діє на кафедрі, проводяться спільні масові заходи (вечори поезії, диспути, акції). Також була виявлена та сформована група "Лідери читання", члени якої та інші активні читачі залучаються до співпраці з бібліотекою для популяризації книги та читання; проводиться рекламна діяльність (висвітлення ходу реалізації проекту в ЗМІ, на веб-сайті бібліотеки та університету, підготовка та видання буклетів, пам'яток, листівок); проводиться моніторинг потреб молоді в художній літературі. Підвищення читацької культури студентів відбувається завдяки популяризації високохудожньої літератури в межах проведення циклів літературно-рознавчих годин ("Абетка відомих імен", "Жіночі голоси української літератури", "Увінчані Нобелем", "У сьвітві імені Тараса Шевченка: лауреати Національної премії України" та ін.).

Практика бібліотеки ХНУ свідчить, що найбільш популярними формами роботи є читацькі конференції, виставки книг, книжкові огляди, літературні вікторини. Ефективним варіантом популяризації читання є світські бесіди на цікаві теми, що піднімає автор конкретної сучасної української книги, яка викликала резонанс у суспільстві; досить дієвим виявився цикл книжкових виставок "Читач пропонує". Великою популярністю користуються

заходи за участю відомих українських письменників, поетів, після яких спостерігається сплеск інтересу до їхньої творчості. На цих зустрічах студенти активно залучаються до обговорення важливих тем, порушують наболілі питання. Так, минулого року в "Клубі цікавих зустрічей", що діє при літературній вітальні книгозбірні ХНУ, пройшли зустрічі з лауреатом Національної премії України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури Мирославом Дочинцем та з найвідомішим письменником Андрієм Курковим, а також із творчими діячами Хмельниччини – лауреатом обласної премії ім. Т. Г. Шевченка М. М. Кульбовським та подільським поетом членом Національної літературної спілки пись-

менників В. Ц. Міхалевським. У квітні-травні цього року в науковій бібліотеці ХНУ відбулися зустрічі з молодими сучасними українськими авторами Сергієм Жаданом та Любком Дерешом. Такого роду заходи стали гарною традицією, на яких студенти отримують незабутні враження, де панує затишна, родинна атмосфера, дух романтичності й загадковості. Отже, організація масових заходів позитивно впливає на формування літературного і естетичного смаку, викликає стійкий інтерес до читання.

Як бачимо, бібліотека відіграє чималу роль у пробудженні інтелектуальних і моральних сил студентів. А з іншого боку, сама молодь повинна прагнути до інновацій і бу-

ти рушійною силою, що приводить до зміни цінностей у структурі суспільства. Тому молодь потрібно постійно залучати до участі в житті країни, вчити любити, знати і поважати її культуру, традиції і історію. Завдання ж бібліотеки як інформаційно-культурного центру і особливої ланки в системі виховання – направляти дії молоді в потрібне русло, сприяючи формуванню у неї ціннісних орієнтирів.

Ми глибоко переконані, що тісна співпраця педагогів, бібліотекарів, письменників, видатних діячів сприятиме спорудженню міцного фундаменту для виховання студентської молоді.

Література

1. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді [Текст] : монографія/Нац. академія пед. наук України, Ін-т вищої освіти. – К. : Педагогічна думка, 2010. – 312 с.
2. Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – Львів, 2006. – № 6.
3. Скотна, М. Мораль перед викликами сучасності [Текст]/Скотна М., Мовчан В./Вища школа. – 2014. – № 2. – С. 7-24.
4. Фіцула, М. М. Педагогіка вищої школи [Текст] : навч. посіб./М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
5. Сайт бібліотеки ХНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/inf_res/bibliogr/Bibl_TUP.htm